

Dabas, Zlinszky-kúria

Kutatási dokumentáció

2021

Dabas, Zlinszky-kúria, Kossuth L. u. 87.
(műemléki törzsszám: 6975, azonosító: 6984, hrsz.: 4531)

Kutatási dokumentáció
a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. mellékletében előírt tartalommal

I. A tevékenység kutatási naplója, az elvégzett beavatkozásokat követő állapot állapotdokumentációja-(68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet 3. melléklet 6.2.1. pont szerint) 2

II. Történeti leírás-(68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. melléklet 6.2.2. pont szerint) 17

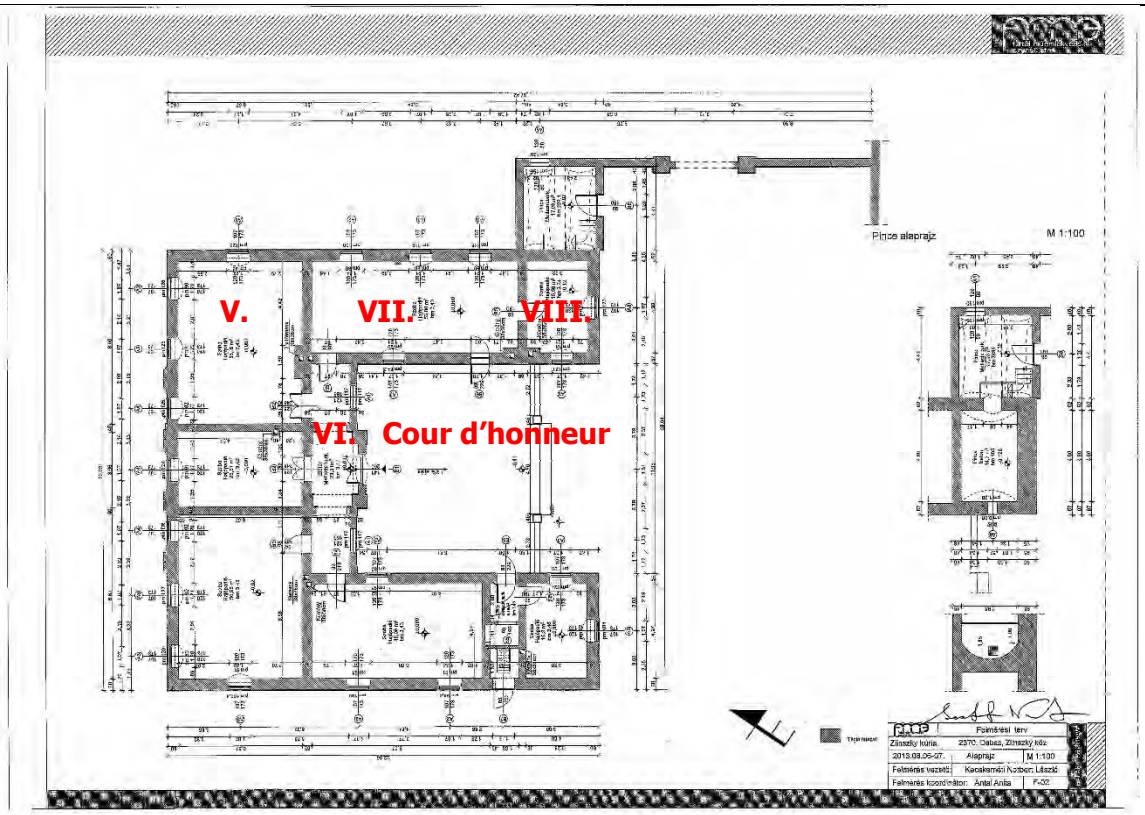
III. A kutatás alkalmazott módszerei, a kutatás folyamatának leírása, rajz- és fényképmellékleteket tartalmazó dokumentálása -(68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. melléklet 6.2.3-4. pontok szerint) 20

IV. A kutatás eredményeinek összegzése és kiértékelése -(68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. melléklet 6.2.5.) 34

I. A tevékenység kutatási naplója, az elvégzett beavatkozásokat követő állapot állapotdokumentációja-(68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet 3. melléklet 6.2.1. pont szerint

Műemléki érték, műemlék azonosító adatai
Dabas, Zlinszky-kúria, Pest megye Kossuth L. u. 87. műemléki törzsszám: 6975, azonosító: 6984, hrsz.: 4531 EOV 671302 202482, WGS84/GPS 47.166122, 19.32846
Helyszínrajz, alaprajz, homlokzatok

Tulajdonosa a dabasi Zlinszky-kúria kisebb átalakítását, felújítását határozta el. Mivel az épület műemléki védettséget élvez a Kormány 68/2018. (IV. 9.), a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló rendelete értelmében a felújítás tervezéséhez, a kivitelezési munkák hatósági engedélyeztetéséhez Építéstörténeti tudományos dokumentáció és értékleltár szükséges, a hivatkozott jogszabályban előírt tartalommal, amelyet e sorok írója készített 2021. májusában.

Az épület építéstörténetét a sok rendelkezésre álló történeti adat ellenére csak részben tekintettük tisztázottnak, ezért falkutatással járó épületkutatás végeztünk 2021. augusztusában, melynek legfőbb célja a ház építési periodizációját pontosítás volt.
A helyszíni kutatásról napló készült, a feltárt jelenségeket szükséges számú és léptékű rajzon és fotókon is dokumentáltuk, és most a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. melléklet 6.2.1-5. pontok szerint maghatározott adattartalmú, a további helyreállítási javaslatokat is tartalmazó Kutatási dokumentációban összegezzük.

E dokumentáció írója nyilatkozik arról, hogy a Kutatási dokumentáció készítéséhez előírt képesítéssel, gyakorlattal és jogosultságokkal rendelkezik, szerepel a Miniszterelnökség által vezetett Régészeti és Műemléki szakértői névjegyzékben műemléki szakértőként, műemléki érték dokumentálása és műemléki épületkutatás (falkutatás) szakterületeken.

Budapest, 2021. augusztus 31.

művészettörténész, régész,
műemléki szakértő, szakértői sz.: 21-0016

Napló, és állapotdokumentáció

A korábban készített, és az építésügyi hatóságnak benyújtott kutatási tervben szereplő szondákat úgy jelöltük ki, hogy az épületkutatás során a kúria építési periodizációját az azokban feltárt jelenségek megfigyelésével pontosíthassuk, és a tervezett kivitelezéshez szükséges javaslatokat megtehessük.
A falkutatást a szokott módon, a vakolatrétegek sávokban való eltávolításával végeztük el a fal fizikai tulajdonságainak, technikai jellegzetességeinek és esetleges átépítéseik megfigyelése érdekében. A kutatószondák száma, mérete, kiterjedés és helye az előkerülő jelenségekhez igazítva természetesen kis mértékben változott, helyenként bővült, helyenként pedig csökkent.
Először is figyelembe vettük a minket megelőző festő-restaurátori kutatás eredményeit (Tarbay Anna Mária, Lovas Franciska), és a használati igényeket. Mivel teljes vakolatcsere nincsen tervbe véve, a rendelkezésre álló források is szűkösek, csak a legszükségesebbnek vélt kiterjedésű felületeken kutatunk, megkönnyítve a helyreállítást. A belsőben így a közelmúltban helyreállított tereket kihagytuk a vizsgálódásból, a belsőben az egykor nyitott tornácra, és belső osztófalak helyének meghatározására szorítkoztunk. A külső felületeken egy korábbi falszigetelés és falszárítás miatt jelentős mennyiségű vakolat hiányzott a lábazat környékén. Itt az egyes épületrészek csatlakozásánál, a nyílások környékén figyelhettünk meg építéstörténeti vonatkozású részleteket.
A kutatás eredményesnek bizonyult, a megfigyelésekből levonható következtetések birtokában a kúria építéstörténete tisztábban áll előttünk. Néhány kérdésünk maradt, amelyek megválaszolásához a kivitelezési munkák során a nagyobb kiterjedésű vakolat és burkolatok eltávolítása utáni megfigyelése is szükséges lehet (ha ilyenre sor kerül).

V. helyiség

VI. helyiség

VII. helyiség

VIII. helyiség

Cour d’honneur (nyugati oldal-középső szakasz-keleti oldal)

Dudu
LIZZY

MŰEMLÉK

MŰEMLÉK

II. Történeti leírás-(68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. melléklet 6.2.2. pont szerint)

A Pest-megyei Dabas, korábban Alsó-, FelsőDabas és Gyón községek, településszerkezetével és a köznemesi építészet nagyszámú fennmaradt emlékével egy sajátos településforma, és az azt fenntartó társadalmi rend hagyatékát őrzi. A szinte összenőt, de önállóan települt falvakban a 18. század végétől nagy létszámú köznemesi családok tartottak fenn rezidenciát.[1] A kúria, különösen „a reformkorban és annak politikai utóélete során a birtokos nemességhez kötődő, szimbolikus tartalmat hordozó fogalommá vált. Politikai hitvallástól függően jelenthetett egy, a nemes hagyományokat, a sajátos magyar értékrendet, életvitelt őrző eszményi világot, amelyben a rideg rendi hierarchiát egy patriarchális idill oldja fel, ahol a természet ölén önmagával és a világgal békében, puritán módon, ám mégis bőségben él úr és szolga. … A kúria nem csupán a birtokos család otthona volt, hanem egy köré csoportosuló gazdasági-, logisztikai egység is, amely urának javakkal, szolgáltatásokkal, pénzzel való ellátására szerveződött. Részét alkotják a kúria mögötti udvaron sorakozó gazdasági épületek, istállók, fészerek, pajták, cselédházak, műhelyek, s hozzá tartozik a személyzet is, mely ezt az infrastruktúrát működtette. Gazdaságilag és társadalmilag egy kifelé meglehetősen zárt világ: lakóközösség, háztartás és gazdaság, amely kicsiben mintegy leképezte a kor társadalmát."[2]

„Maga a kúria, mint a legtöbb magától értetődő természetességgel használt történeti fogalom közelebbi vizsgálat során definiálhatatlannak bizonyult. Ha elfogadjuk a közkeletű -és többnyire megalapozott vélekedést, mely szerint a kúria a birtokos (nem feltétlenül középbirtokos) nemes

[1] Dercsényi D. (szerk.): Pest megye műemlékei. Magyarország műemléki topográfiája. Bp. 1958. 409., Párdányi M.: A török hódoltság korától az 1848-as forradalomig. In: Petri E. (szerk.): Tanulmányok a 700 éves Dabas történetéből. Dabas 1975. 55-116., Czagányi L.-Jelenik K.- Klaniczay P.-Zlinszky J.: Építészeti értékek Dabason a klasszicista kúriák múltja és jelene. Dabas 2000. 7-12., Klaniczay P.: Dabas, a kúriák városa. Műemléki értékeink 5. Bp. 2007, 1-8.,

[2] Glósz J.: A kúria és lakói. In: Gaál Attila (szerk.): A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve 27. Szekszárd, 2005. 297-327. Idézet: 297.

otthona, akkor ebbe a kategóriába sorolhatjuk a több ezer holdasok kastélynak is bízvást tekinthető emeletes lakóházait, valamint a kisbirtokosok két-háromszobás, a jómódú parasztok házaitól alig eltérő otthonát is."[3]

A vidéki életmódnak a birtokhoz közeli megszervezése a Hódoltság utáni időszakban indult el és Pest-megyében részben helyi, részben a korábbi királyi Magyarországról származó személyekhez köthető. Dabason és Gyónban a legfontosabb család, a Halászok mellett, a morva eredetű, Nyitra megyéből származó Zlinszky família volt a meghatározó birtokos. A Pest-megyei adminisztrációban először a 18. század első negyedében tűnt fel Zlinszky családtag. A gyóni birtokot Zlinszky János szerezte, aki 1735-től Pest megye alispánja volt. A 18. században országszerte a termelés megszervezése és újraindítása volt a legfőbb cél, a század közepe előtt aligha számíthatunk jelentősebb nemesi lakhely felépítésére Gyón területén. A család elsősorban Pesten lakott, a mai kastély kiépítésére a birtokszerző fia, Zlinszky József idején kerülhetett sor, a legvalószínűbben az 1760-as, 1770-es években. Zlinszky József 1776 körül halt meg, az épület az Első Katonai Felmérés 1783-as térképlapján már jól azonosíthatóan szerepel. A kúria a 18. század közepe után kialakult cour d'honneur-ös, U-alaprajzú hazai kastélytípus leegyszerűsített, kisméretű változata, egytraktusos elrendezéssel, középen egykor valószínűleg nyitott oldalfolyosóval. A középső nagy ebédlőt két oldalon, és az U-alakban beforduló szárnyakban lakószobák kísérték. A vizes, koszos, és szagos „funkciók", különösen a retyerát, a konyha, a fürdőház, a korszakban soha nem a kastélyban, hanem a távolabbi, önálló épületekben nyertek elhelyezést. A Zlinszky kúria és néhány kortársa típusteremtőnek tűnik a településen, a 19. századi helyi nemesi építészet előzményeként tekinthetünk rá.[4] Az épület tervei és számlái a családi hagyomány alapján a II. Világháború végéig megvoltak, ekkor tüzelőanyagként semmisültek meg.[5]

A birtoktestek osztódására házasságok és örökhagyás következtében került sor. A családi birtokközpontot általában a legidősebb fiú örökölte, a lányok hozományul jellemzően pénzt, a fiatalabb férfi örökösök birtokrészt kaptak. A gyóni kúria a 19. század végéig a család valamelyik tagjának használatában állt, egészen Zlinszky Béla birtoklásáig, aki zavaros anyagi ügyeit rendezendő kényszerült a család birtok és a kúria eladására.[6] Ma az épületen nincs nyoma, hogy a kastélyt a 19. század folyamán jelentősen átalakították volna, az a 20. század elejéig valószínűleg csak kisebb felújításokon eshetett át (pl. nyílászárók cseréje, többszöri kifestés stb.).

Sajátos fordulat a birtoklástörténetében, hogy a család polgári életet élő, ügyvédként vagyont szerző leszármazottja, Zlinszky János 1918-ban visszavásárolta az épületet, ezzel az újra az eredeti építtető család egyik tagjának birtokába került.[7]

A rendelkezésre álló források tanúsága szerint ezt követően két jelentősebb építészeti beavatkozás történt a barokk kúrián a 20. század folyamán. Az első átépítés a tulajdonjog visszaszerzéséhez köthető. Az 1920-as évek második felében, 1930 táján készülhetett el a homlokzat mai formája, a főpárkánnyal és a köténynyszerű díszekkel, valamint a belső udvari homlokzat a befalazott árkádnyílásokkal. Az alkalmazott formák és stílus a korszak neobarokk építészetét idézi. A házhoz keletről kacsolódó pincebővítmény és pincelejáró, valamint a hozzá kapcsolódó kerítés szakasz a barokk kőkeretes kapuval valószínűleg szintén e korszakból való.[8]

A házhoz kerítés szakasszal kapcsolt kaput egyes leírások a kúriához kötötték, de a családi hagyomány szerint az Budáról, egy barokk lakóház elbontásából, másodlagosan került Gyónra.

---

[3] Glósz 2005. im. 299.

[4] Nagy I.: Magyarország családai. XII. Pest, 1865. Zlinszky család. 400-401., Pest megye műemlékei 1958 im. 411-413., Czagányi L.-Jelenik K.- Klaniczay P.-Zlinszky J. 2000 im. 75-76., Virág Zs.: Magyar kastélylexikon. Pest megye kastélyai és kúriái. Bp. 2001. 50., Klaniczay P. 2007 im. 17., 24-25., Zlinszky J.: A gyóni Zlinszky-család. Dabas 2009., 26-32, 41-42., Sisa J. (szerk.): A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet. Bp. 2013. 114-15.

[5] Czagányi L.-Jelenik K.- Klaniczay P.-Zlinszky J. 2000 im. 77.

[6] Zlinszky 2009. im. 87-88.

[7] Czagányi L.-Jelenik K.- Klaniczay P.-Zlinszky J. 2000 im. 77., Zlinszky 2009. im. 109-110.

[8] Zlinszky 2009. im. 124-128.

A pince dongaboltozatos tere biztosan barokk, külső építménye azonban még nem szerepel az 1880-as kataszteri felmérésen. Vagy a századfordulón, vagy a második Zlinszky-korszakban, 1920 után épült. E korszakhoz tartozik a kúria szomszédságában álló, 1941-ben emelt, színvonalas, jó arányú, L-alaprajzú gondnoki lakás. Az oszlopos tornáccal rendelkező ház a dabasi építészeti hagyományok historizáló felelevenítésének kései emléke.
A másik, sajnálatosabb átépítés már az államosítást követő funkcióváltás kényszerítette ki. A gyóni Zlinszky kastélyt az államosítása után iskolának jelölték ki. Az egykori lakóépület és az új funkció ütközése kényszerűen hozta el a jelentősebb átalakítás igényét: 1961-ben megállapítást nyert, hogy a belső elrendezése nem alkalmas az iskola kiszolgálására és műszaki állapota miatt is felújítást igényelt. A fennmaradt források nagyszabású átépítésről tanúskodnak. A díszterem oldalfalait elbontották, a fő szárny szélső helyiségeinek méretét megnövelve, középen egy kisebb tanári szoba került kialakításra. Az oldalszárnyakban a középső harántfalat kibontva szintén egy-egy nagyobb termet hoztak létre. A nyugati szárny belső udvarra nyíló ajtaját a jelek szerint ugyanekkor áthelyezték, a keleti szárny keletre nyíló, másodlagos ajtaját pedig ablakká alakították vissza. A hajópadlókat és a mennyezetek egy részét, továbbá a falakból kikerülő belső nyílászárókat eltávolították. Értékes, eredeti cserépkályha már ekkor sem volt az épületben.[9]
A helyzet egészen az 1990-es évekig nem változott, amikor a család leszármazottjai újra birtokukba vették a kastélyt. Jelenleg egy hosszabb távú felújítási munka újabb állomásaként kiállító és közösségi térként való hasznosításának igénye merült fel.

A főút mellett, útelágazásban fekvő tekintélyes méretű telek közepén szabadon álló, U-alaprajzú, földszintes, későbarok kúria. Az elágazás felé néző északi főhomlokzata 2+3+2 tengelyes, középrizalitos, háromrészes főpárkánnyal záródik. A sekély kiülésű középső szakaszt széles falsávok tagolják, fejezetük helyén köténszerű dísz, ami felett a főpárkány golyvázódik. A félköríves záródású ablakok mélyített faltükörben ülnek, mellvédjük helyén vakolattáblák. A vízszintes vakolatsávozással, a falvégeken kváderezéssel díszített, szélső két-két tengelyben szalagkeretes ablakok. A könyöklők alatt, ill. egyenes záradékuk felett faltükrök.
Oldalhomlokzatai sima falfelületűek, ablakai egyenes záródásúak, szalagkeretesek. A főút felőli keleti homlokzatot lizénák osztják, az ablakok felett füles faltáblák állnak.
A cour d'honneur felőli, déli homlokzatot manzárdtetős középrizalit hangsúlyozza, a rizalitot bojtdíszes fejezetű lizénák keretezik. A szegmensíves, tagozott keretezésű, hullámlemez előtetős ajtó felett a párkány háromszögű oromzatot alkot. A rizalit két oldalán váll- és záróköves, kosáríves vakárkádok, bennük álló ellipszis alakú ablakok. Az udvari oldalfalakat szalagkeretes nyílások, két-két ablak és egy-egy ajtó töri át, fölöttük a tetőzet függőrendszerrel képzett. A belső udvart az oldalszárnyak végénél beljebb ovális motívumokkal áttört, törpepilléres kőkorlát zárja le.
Az oldalszárnyak véghomlokzatain egy-egy, tagozott szalagkeretes, timpanonos szemöldökkel alakított, egyenes záródású ablak nyílik. A keleti oldalszárny déli végéhez alacsony, hasábos, sátortetős bővítmény kapcsolódik, amely a pincelejáratot tartalmazza.
A tagozatok fehér, a falsíkok sárga színezése, simított kialakítása a közelmúltban készült. A lábazat injektálása miatt a korábbi vastag cementburkolat és a felette lévő vakolatsáv eltávolításra került, jól megfigyelhetővé téve a falszövet. A lábazati sávban eltávolított vakolat nyílásátalakításokat, periódusváltásokat is megmutat. Az északi főhomlokzat tagolása építéskori előzményekre megy vissza, a főpárkány mai formája újabb lehet. Az alapozások, és a fő szárny tagolt homlokzati falának nagy része törtkőből épült fel. A főhomlokzat architektúráját, az ablakok nyílását, és az egykor cour d'honneur felé néző nyitott tornác pilléreit, áthidalóit, és boltozatait is téglából falazták. A többi fal, különösen a belső udvar felé, vályogtéglából készült. Az oldalszárnyak fűtését a belső udvarra nyíló, utólag

[9] Ligeti T.-Kuti J.: Dabas, Kossuth Lajos u. 87. Zlinszky-kúria, általános iskola helyreállítása. 1962. Tervirat. MÉM MDK Bp. Tervtár ltsz.: 03294, Szász I.-Cseróczki A.: Dabas, Kossuth Lajos u. 87. Zlinszky-kúria, két tantermes iskola és környezete, beépítési tervdokumentáció. 1965. Tervirat. MÉM MDK Bp. Tervtár ltsz.: 03291.

részben befalazott fűtőnyíláson át, kívülről biztosították. A nyitott tornác, és egyéb nyílások utólagos elfalazására jellemzően téglát, olykor vályogtéglát használtak.
Az ablakok többségén a külső és belső réteg között díszes apácarácsot, egy példányon bújtatott rácsot találunk. A nyílászárók külső rétege jellemzően új, a belső rétegek nagy része történeti korú, több korszakból származó darab. A fedélszék állószékes, az épület kontyolt nyeregtetős, cserépfedéssel.

A belső elrendezése ma csak kis részben őrzi a történeti térosztás maradványait. Az eredetileg valószínűleg nyitott udvari tornác talán 18. századi előzményekre vezethető vissza, de mai síkmennyezete biztosan újabb. A fő és oldalszárnyak belső osztásából kizárólag az utóbbiak záróhelyiségei tekinthetőek korainak.
A főút felől az épület váll- és záróköves, kosáríves nyílású, cserepezett kapun át közelíthető meg, mely alacsonyabb kerítésfallal kapcsolódik az épület oldalhomlokzatához.
A telken két modern kialakítású iskolaépület, és egy L-alaprajzú gondnoki lakás áll, ez utóbbi hátsó homlokzata előtt fejezetlemezes oszlopú tornác fut.

III. A kutatás alkalmazott módszerei, a kutatás folyamatának leírása, rajz- és fényképmellékleteket tartalmazó dokumentálása -(68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. melléklet 6.2.3-4. pontok szerint)

A dabasi Zlinszky-kúria építéstörténetének pontosításához szerencsére több forrás is rendelkezésünkre áll. Az írott és képi források mellé a periodizáció pontosítása, és a tervezett belső rekonstrukció későbbi építészeti tervezésének megkönnyítése érdekében végeztünk falkutatást. Az épület nyugati szárnyában, és az északi szárny nyugati részén a közelmúltban helyreállított belső terek vannak, egy kis apartman és egy kiállítótér. A tulajdonosok kérésére ezekben a helyiségekben csak (a kisebb roncsolással járó) fetső-restaurátori kutatásra került sor. A többi épültrész ideiglenes raktárként funkcionál, itt a terekben lévő bútorok és egyéb tárgyak is vannak. A tervezett belső helyreállítás célja a korábbi térosztás helyreállítása az északi épültszárnyban az áthelyezett falak barokk állapotnak megfelelő visszaállítása. Most főként ehhez kerestünk támpontokat, ill. egyes nyílások vizsgálatát végeztük el. A falszövetig csak a legszükségesebb helyeken és mértékben távolítottuk el a vakolatot, hogy a nagy kiterjedésben meglévő történeti korú vakolatokat ne pusztítsuk el. Fontos cél volt, hogy az 1960-as évekből fennmaradt alaprajzi vázlatok hitelességét megállapítsuk, mert jelenleg ezek tűnnek a legbiztosabb alapnak a rekonstrukcióhoz. Az eredményeket helyiségenként írjuk le, és a következő fejezetben foglaljuk össze.

V. helyiség
A helyiségben két kisebb szondát nyitottunk, az egyiket a terem bejárata mellett, a vaskos kéménytömb és falsarok csatlakozásánál. Megállapítottuk, hogy a belső, vályogtégla főfal, és a nagyméretű, kézzel formált tégla kéménytest ugyan eltérő anyagú, de szürke, mészszemcsés falazóhabarcsa igen hasonló, és valószínűleg egy korszakból, az építés eredeti fázisából származik.
A másik szonda az északi falon, a két, nyugat felé eső fal között lett feltárva. A keletre eső, csatlakozó ablakbélletben barokk meszelt vakolatok a kő falazaton eredti, építéskori rétegek, szürke, mészszemcsés falazóhabarccsal. Ezen egy centiméter vastag felülvakolás van, egy következő periódusból. A vakolat a béllet felsőbb részén, és attól nyugatra a korábbiaktól eltérő, szürkésbarna, mészszemcsés, ez teljes felületű, modern javítás.
Sajnos a kőfalon nem maradt nyoma a korábbi osztófalnak. Az utóbbi minden bizonnyal vályogból épült, így nem volt bekötve a kőből épített körítőfalakba, elbontásának így csorbázata sem maradt, a tapasztásokat pedig a későbbi vakolatjavítások tűntették el nyomtalanul. Elképzelhető, hogy a padló elbontása során előkerül a fal alapozása, de erre csak akkor van esély, ha azt nem termelték ki az 1960-as években, amikor az új padló készült.

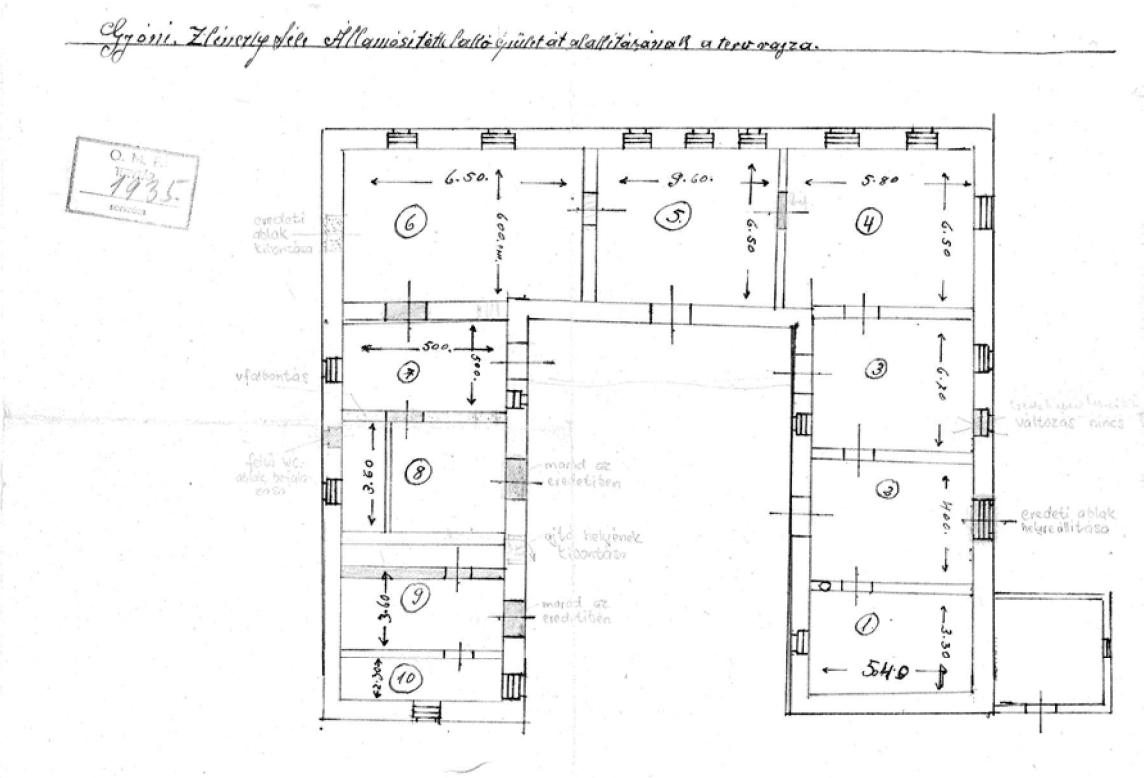
VI. helyiség
A legtöbb új eredményt e kis térrész kutatása hozta. Kiderült, hogy az előcsarnok összetett, lépcsős falpillérei barokk eredetűek, pontosabban a két széles heveder a három szakasz között a korai épületből valók a finom párkánytagolással együtt, de a keskenyebb, kiugró falpillérek későbbi toldások. Mivel a széles hevederek és falszakaszok többrétegű, olykor színezett (sárga, a hevederíveken zöld sávval tagolt) festése befutott a falpillérek és hevederük mögé, ill. ugyanabból a kisméretű mészhomok téglából épültek, mint az ovális ablakok falazata egyértelműen az 1920-as évek újjáépítési fázisához sorolhatók. A mészhomok tégla alkalmazása a 20. század első harmadában nem volt ritka, de a II. Világháború után feledésbe merült, egészen az 1990-es évekig. A középső főfal vályogtégla, a barokk tagozatok téglából épültek. Az alsóbb részeken több helyütt feltűnt a szürkésbarna, mészszemcsés, modern javítóvakolat. A felsőbb részeken teljes, korábbi rétegrendek maradtak fenn. A helyiség déli fala, egészen a 20. század eleji beépítésig nyitott lehetett, igaz az udvar felé eső pillérek belső oldalát már ennél korábban beszűkítették. Boltozat nyomai nem maradtak, a térrész, a széles hevederek ellenére, sem volt boltozva, eredetileg is síkmennyezetesnek épült.

VII. helyiség
Az alacsony, és széles folyosói ajtó áthidalójának feltárása egyértelművé tette, hogy a nyílás mérete és helye is a korai időszakra megy vissza. A szárak, a szemöldök téglakeretet alkotnak a vályogtégla falazatban, a vastag vakolaton több rétegű meszelés maradványaival.
Az északi falon széles, modern tégla átfalazást tártunk fel a vályogtégla falban, ennek helyén egykor ajtó nyílt a szomszéd szobába. A nyílás szélessége (190 cm) biztosan nagyobb, mint az egykori átjáró, valószínű, hogy a tok kiszedése olyan mértékben megrongálta a falat, hogy azt nagy szélességben újra kellett építeni.
Az keleti oldalfalon, a két, délebbre nyíló ablak között az elbontott, de az 1960-as években lerajzolt, válaszfal nyomát kerestük. Szerencsére a kőfalon tenyérnyi vályogdarabka jelezte az egykor fal csatlakozásának a helyét. A fal hozzávetőlegesen a nem léptékhelyes, átépítés előtti rajzokon feltüntetett hely közelében állt (a vályogmaradvány az északi falsaroktól 730, a délitől 370 cm-re került elő, a két rajzon a falsíkokat eltérő adatokkal határozták meg északról 670, 660. délről 400, 420 cm-re). Az 1960-as években készült felméréseket így nem fogadhatjuk el teljesen pontosnak, csak nagyságrendileg helyesnek. Elképzelhető, hogy a padló elbontása során előkerül az osztófalak alapozása.
Jól megfigyelhető volt, hogy a délkelti ablak újjáépített, ennek helyén viszonylag hosszú ideig egy kelet felé nyíló ajtó volt.
A VIII. helyiségbe vezető ajtó a korai építési korszakból származik.

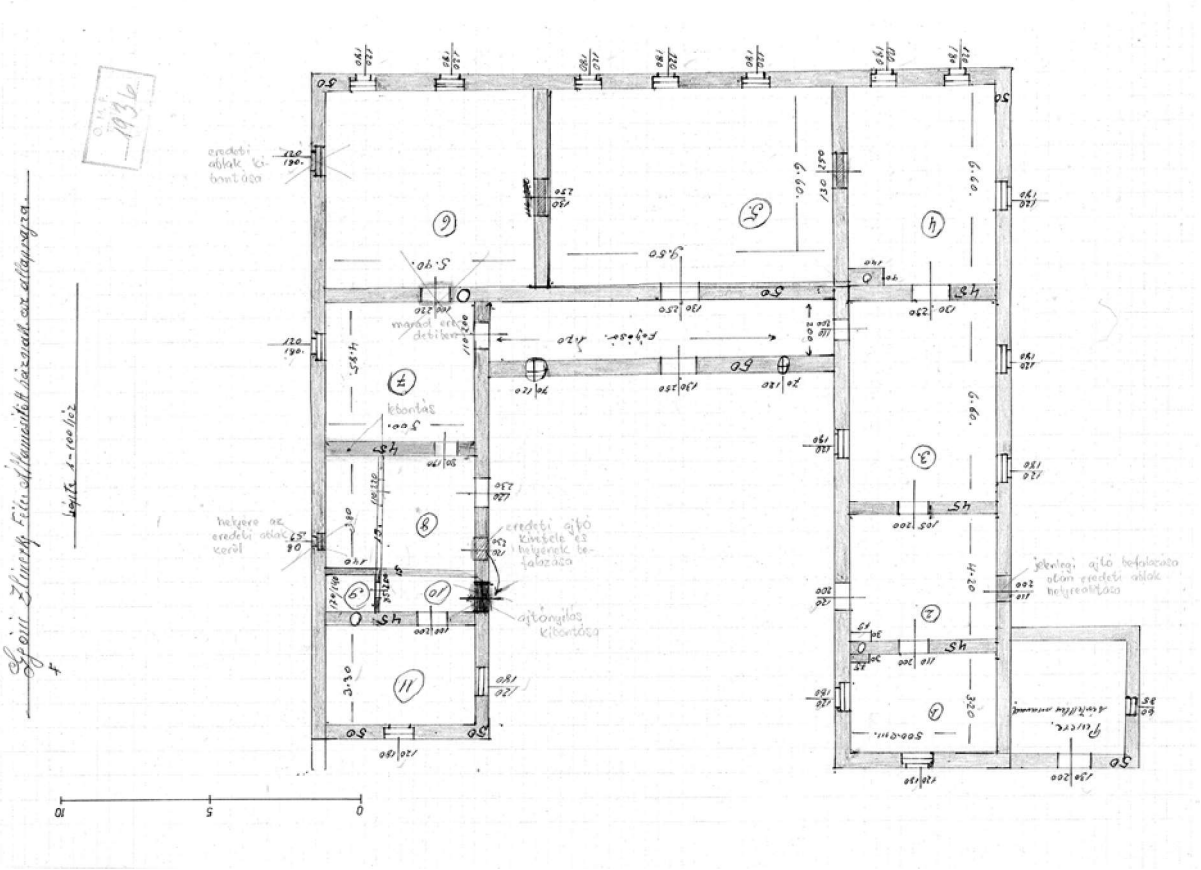
VIII. helyiség
A dél felé nyíló ablak áthidalóját vizsgáltuk meg egy kisebb szondában. Kiderült, hogy az ablak eredeti helyén van, körülötte és felette is több rétegben festett vakolatok maradtak fenn, de az áthidaló ismeretlen okból újjáépítették.

Külső homlokzatok, cour d'honneur
A település felé néző, álrizalitos főhomlokzat kialakítása, részlettagolás ma is a barokk állapotot tükrözi. A falak nagyrészt kőből épültek, a tagozatok és a nyíláskeretek téglából falazottak, a falsávok téglakiugrással, faragással előkészítettek a vakolat alatt, az ablakok könyöklője kőből faragott, egykor festett volt. A keleti oldal dél felé eső utolsó ablaka egykor ajtónyílásként működött. A délkelti sarokhoz csatolt pince előépítmény egyértelműen utólagos, falazata tégla.
A belső udvaron megfigyelhető jelenségek a 18. századi, azóta jócskán megváltozott használatról is árulkodnak. Az nyugati szárny déli végén, valószínűleg fagykár miatt, élére állított téglából újjáépített a falsarok. Az északra eső ablak utólagos, eredetileg valószínűleg ajtónyílás lehetett. Az ablaktól északra eső ajtó átalakított, de valószínűleg eredetileg is itt nyílt. Az északra lévő széles átfalazás egy itt megszüntetett (18. századnál későbbi ?) ajtó

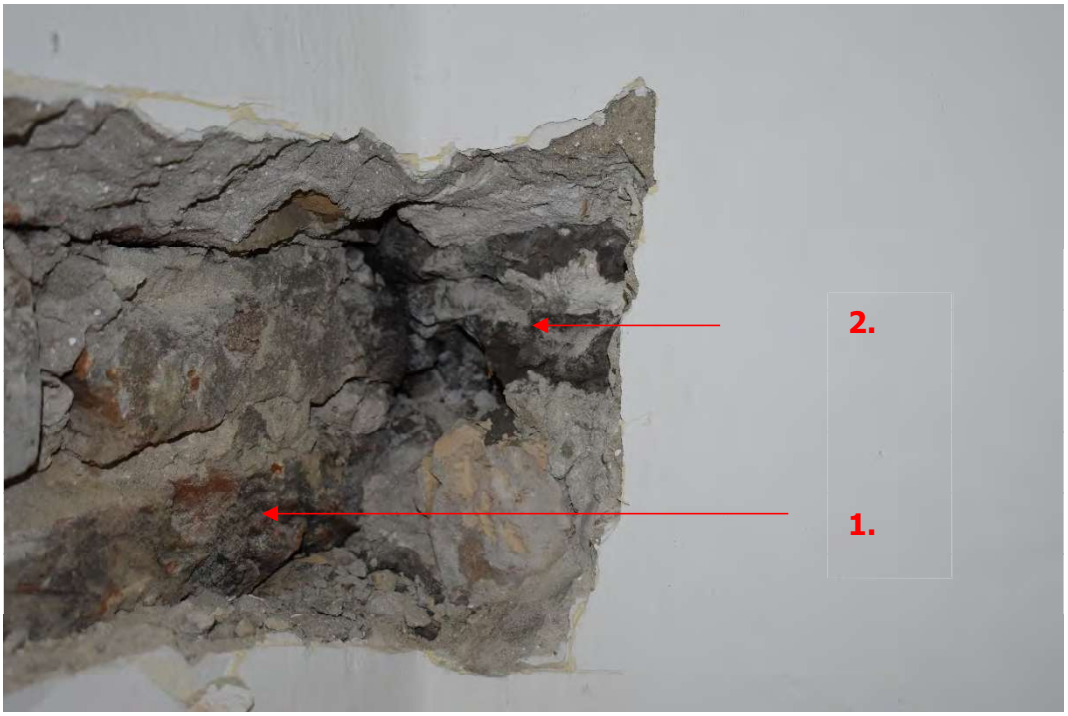
helye. A fal további szakasza 18. századi. Az északi szárny udvari homlokzatán a korábban már részben leírt jelenségek figyelhetőek meg: a középső pillérek tégla magja 18. századi, a belső, kapu felőli tégla pillérbővítés ennél későbbi, de korábban készült el, mint az ovális ablakokat tartalmazó mészhomok téglából épült oldalsó szakaszok. A keleti szárny udvari, belső sarkán építéskori vályogtégla falazat van, amely a mai ablak szárának közelében egy korábban itt nyíló ajtó maradványait őrzi. Az épületrészbe ma nyíló ajtó talán szintén eredeti helyén, de átalakított szárakkal maradt fenn. A VII. és VIII. helyiségek határán lévő fal, és kémény vonalában található egy kőkeretes befűtő nyílás. Az ezek mögött lévő helyiségek kályháit eredetileg innen fűtötték a 18. században. A szárny végén a belső udvar felé eső ablak helyén, eredetileg ajtó nyílt (hasonlóan a szemközti oldalhoz), amelyet utóbb téglával falaztak be.
Összefoglalóan megállapítható tehát, hogy a két oldalszárny helyiségeibe az udvar felől eredetileg több, önálló bejárat is nyílt. Valószínű, hogy ezek a szobák belső ajtókkal nem minden esetben voltak összenyitva. A 19-20. század folyamán kerülhetett sor a külső ajtók felszámolására, ablakká alakítására, és az összes helyiség belső átjárhatóságának megteremtésére.

A gyóni Zlinszky kúria vázlatos alaprajza az államosítás után, az átalakítás előtt, 1960-as évek, MÉM MDK Tudományos Irattát, ltsz.: OMF 1935

A gyóni Zlinszky kúria átalakításának előzetes terve, 1960-as évek
MÉM MDK Tudományos Irattát, ltsz.: OMF 1936

V. helyiség, déli fal, a kéménykürtő tégla (1.)- és a középfőfal vályogtégla (2.) falazata

V. helyiség, északnyugati ablakbéllet, barokk vakolat (1.), több rétegben festett, történeti korú rávakolás (2.), 20. századi javító vakolat (3.)

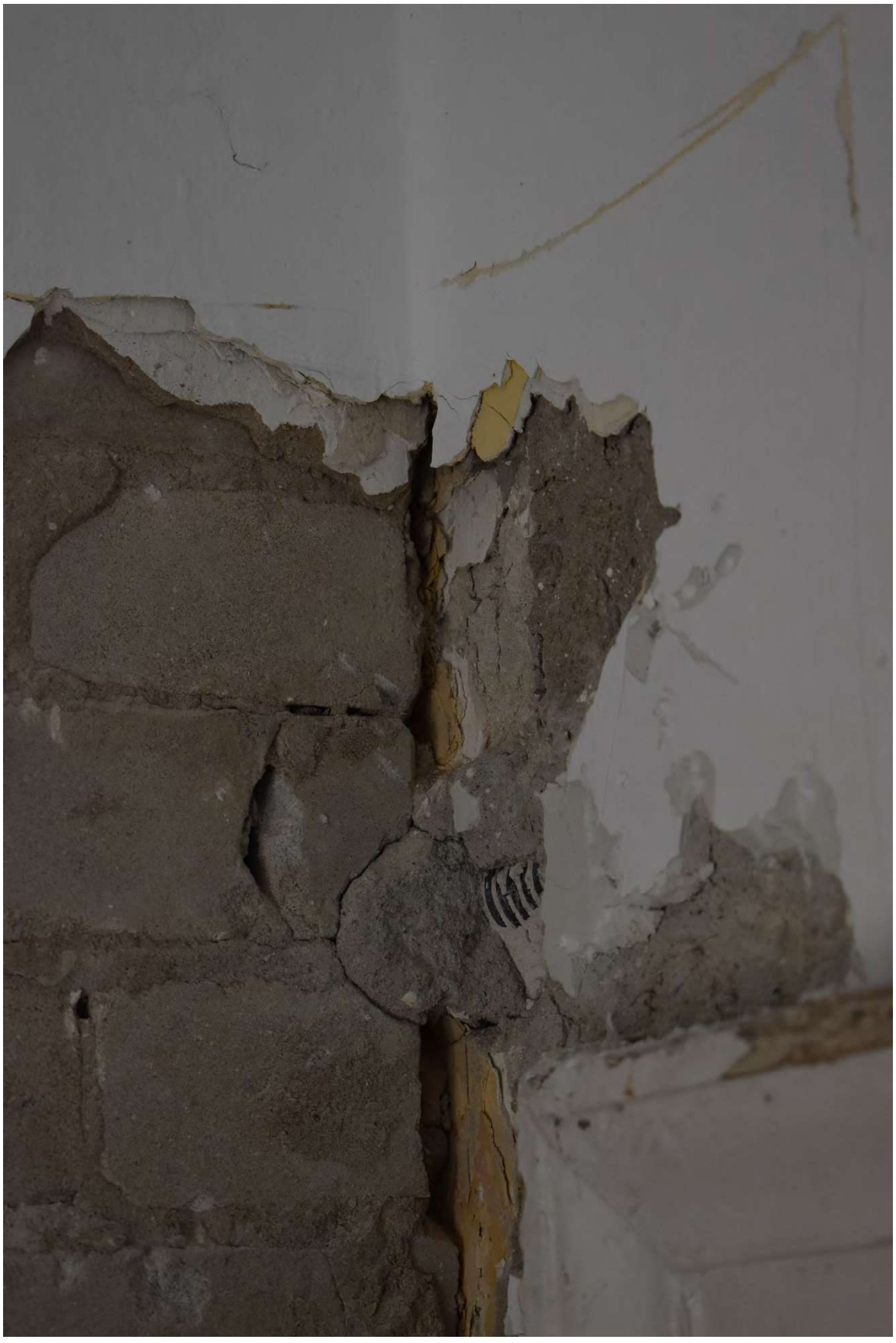
VI. helyiség barokk vakolat és többrétegű meszelés a vályogtégla középfőfalon és a szélesebb haránthevederen

VI. helyiség barokk vakolat és többrétegű meszelés a szélesebb haránthevederen, zöld festéssel a heveder szélén

VI. helyiség barokk vakolat és többrétegű meszelés a vályogtégla középfőfalon (1.), a sárga festés az utólagos mészhomok téglából épített tagozat és heveder (2.) mögé fut (V. helyiségbe vezető ajtó bal szára mellett)

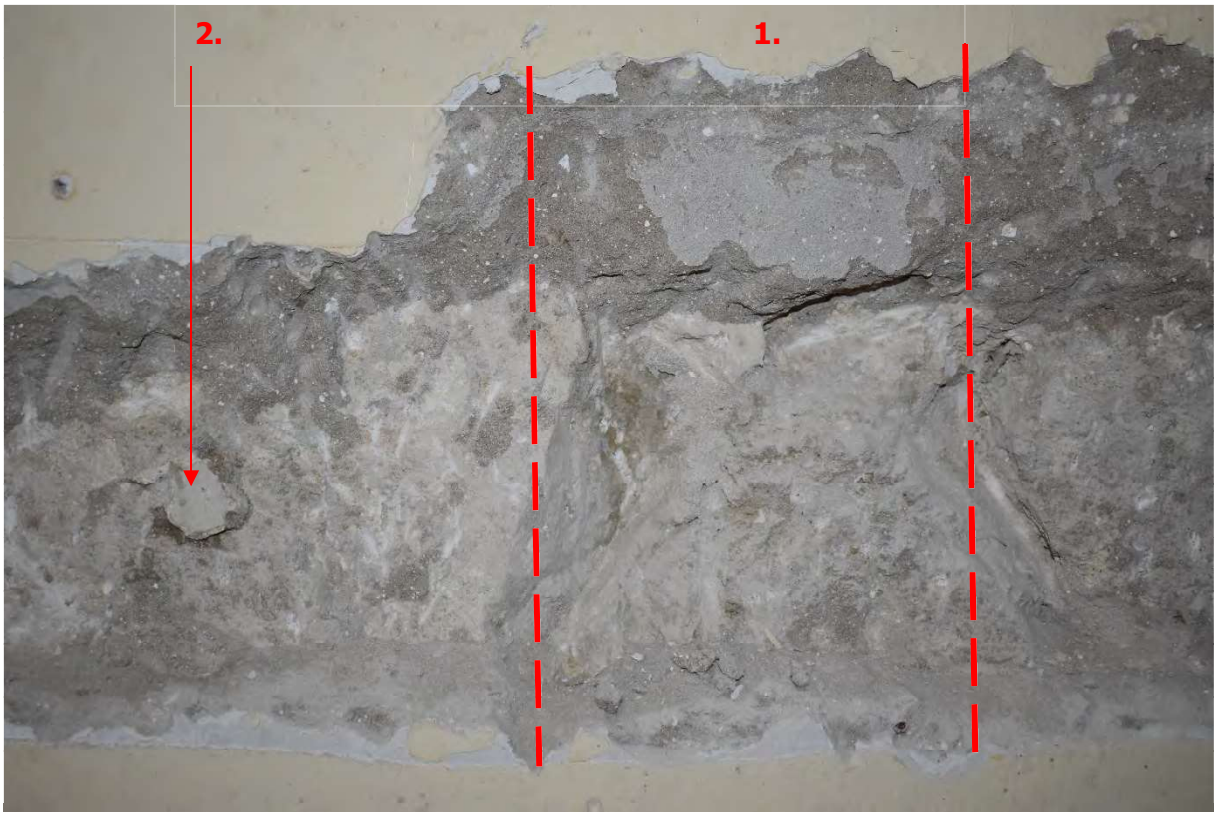
VI. helyiség barokk vakolat és többrétegű meszelés a vályogtégla középfőfalon, a sárga festés az utólagos mészhomok téglából épített tagozat és heveder mögé fut

VII. helyiség a VI. helyiségből nyíló alacsony ajtó áthidalójának részlete, vályogtégla falban, tégla áthidaló, többrétegű meszeléssel

VII. helyiség nagy felültű tégla átfalazás vályogtégla falban, az egykor V. helyiségbe nyíló ajtó helyén

VII. helyiség keleti kőfala, elbontott osztófal lenyomata (1.),
és barokk vakolatmaradvány (2.)

VII. helyiség keleti fala, ablakká alakított ajtó bal szára

VIII. helyiség déli ablak újjáépített tégla áthidalója (1.),
és felette sértetlen barokk vakolat, festéssel (2.)

Cour d'honneur- nyugati fal, befalazott, ablakká alakított ajtó a szárny déli végén

Cour d'honneur- nyugati fal, befalazott nyílás (ajtó) a szárny közepe táján

Cour d'honneur- keleti fal, befalazott nyílás (ajtó) a szárny északi végén
(a nyílás egykori bal szára)

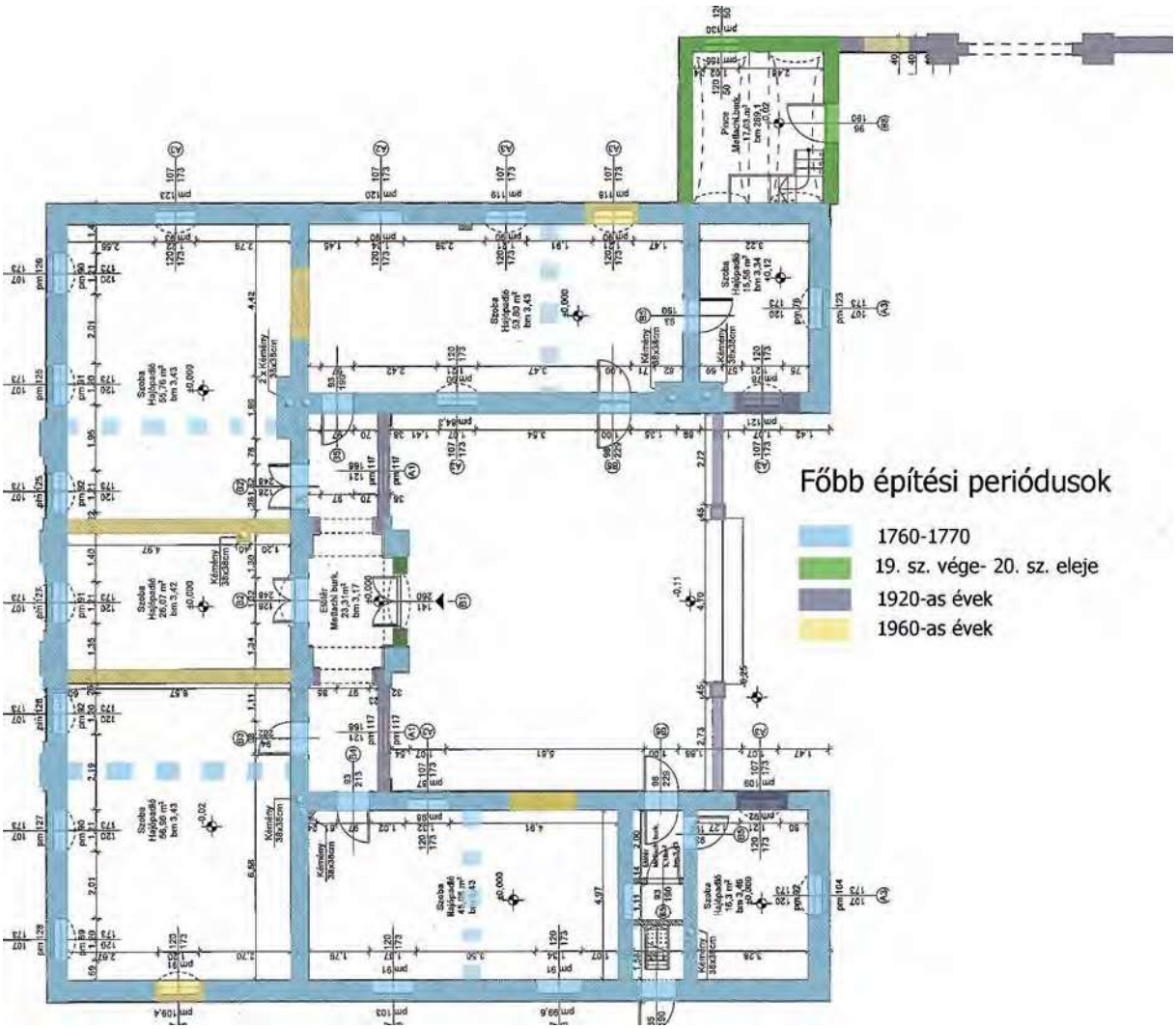

Cour d'honneur- keleti fal, befalazott nyílás (ajtó) a szárny északi végén
(a nyílás egykori jobb szára)

Cour d'honneur- keleti fal, befalazott, ablakká alakított ajtó a szárny déli végén

IV. A kutatás eredményeinek összegzése és kiértékelése -(68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. melléklet 6.2.5.)

A dabasi Zlinszky-kúria építészeti értékei miatt, és mint egy korszak jellegzetes épülettípusa, egy letűnt életmód reprezentánsa is védelemre érdemes, a hasonló dabasi épületek közül korai datálása emeli ki.

Mivel az épület legfőbb értékét a határoló szerkezetek egy részének jelenlegi formája, a nyílászárók egy kisebb része jelenti (vö. értékleltár leírása) azok megtartása, a mai összkép és tagolás változatlanul hagyása különösen javasolt. Bizonyos energetikai célú korszerűsítések (pl. utólagos hőszigetelés, nem korhű nyílászárók alkalmazása) a műemléki védettség miatt nem támogatható, és nem lehetséges. A meglévő gépészeti rendszerek korszerűsítése, vagy azonos kivitelű, de korszerűbb rendszerre történő cseréje a fenti szempontok érvényesülése mellett lehetséges.

A kúria a 20. század folyamán berendezései és tartozékai nagyobb részét elveszítette. Elsősorban néhány ablak belső rétege, és az ablakrácsok történeti korúak, az össze külső réteg stílusban az épülethez igazodó rekonstrukció. A homlokzat tagolásának mai rendszere barokk eredetű, de részleteiben a 20. század első harmadában alakult ki.

A falkutatás eredményei szerint a kúria építéstörténete a fenti rajzon jelölt főbb periódusokkal jellemezhető. Ezzel a körítőfalak és a nyílásrendszer nagy része barokk eredetű, de az oldalszárnyak korai időszakát az udvarról közvetlenül nyíló helyiségek jellemezték. Ezeket

valószínűleg már a 19. század folyamán alakították át belül egymásba nyíló szobákká, azzal, hogy az udvari bejáratok közül egy-egy maradt mindkét oldalszárnyon.

A jelenleg tervezett felújítás során cél a fő, északi szárny elbontott falainak visszaállítása, hosszabb távon a barokk tér rekonstrukciója. A falak egyértelmű helyét, főként építéstechnikai okokból (kőfal vs. vályogfal) falkutatással nem lehet egyértelműen meghatározni. A rekonstrukcióhoz az 1960-as évekből fennmaradt manuálékat, és az azon feltüntetett méreteket javasoljuk alkalmazni. Elképzelhető, hogy a mai padlósík alatt a korábbi falak alapozásának maradványai ennél pontosabban is segítenek a falak helyét, és méretét meghatározni.

A létrejött szobák között rekonstruált falakba javasoljuk kétszárnyú ajtómásolatok beépítését a IV. vagy V. helyiségbe vezető ajtók nyomán. Az eredeti fűtésrendszer imitációjaként egyszerűbb, barokk, vagy klasszicista cserépkályha kerülhet bármelyik helyiség udvari felé eső sarkába (valószínűleg mindhárom szobának volt külön fűtése). Mivel sem a kályhák helyére, sem formájára nem került elő adat a rekonstrukciót korabeli párhuzamok felhasználásával javasoljuk elvégezni.

Az oldalsó szárnyak jelenlegi használata a lebontott belső osztófalakkal rögzültnek tűnik, itt csak akkor javasolt a korábbi tér rekonstrukció, ha az a fenntartható használatot segíti. Az udvarról nyíló barokk ajtórendszer kibontása nem javasolt.

A nagy kiterjedésű barokk vakolatok miatt a történeti korú oldalfalakon nem javasolunk nagyobb arányú vakolateltávolítást, csak a festő-restaurátori kutatás után megfogalmazott arányú, és anyaghasználatú vakolatjavítást.

Az utángyártott homlokzati ablakok jó replikák, ha felmerül az energetikai mutatók javításának igénye javasoljuk a jelenlegi nyílászárók korszerűsítését. A tok megőrzése javasolt, a tok és a fal közötti rés hőszigetelése belső oldalról megoldandó, az ablakkáva visszajavításával, takaróléc elhelyezésével. Ha súlyos anyaghiba nem indokolja, javasoljuk a szárnyak, és a nyitásirányok megtartását, egyéb esetben az előbbiek cseréjét. Javasolt továbbá a vízvető cseréje nagyobb kinyúlásúra, az ablakpárkány csatlakozás tömítésének cseréje, a megmaradó szárnyak pászítása. A hőszigetelés fokozására javasolt az üvegezés cseréje egyrétegű, a maival azonos vastagságú, keménybevonatos low-E üvegre. A külső szárnyban nem javasolt üvegszorító lécet használni, mert a víz aláfolyhat. Az újragyártásra kerülő elemek a meglévő részekhez igazított mérettel, és az azonos profilozással készítendők újra. A hőszigetelés fokozására javasoljuk az üvegezés cseréjét a legvékonyabb hőszigetelő üvegszerkezetre (pl. ún. Histoglas üveg, 3 mm üveg-4 mm légrés-3 mm low-e üveg, gáztöltés). A hőszigetelés belső beépítésével elkerülhető, hogy a külső megjelenés a vastagabb üveg miatt megváltozzon. Mivel a kettős ablakoknál a külső ablaküvegen nagyobb a páralecsapódás veszélye az alacsonyabb felületi hőmérséklet miatt, fontos, hogy az ablak a belső tér felé legyen zártabb. Javasolt az üvegezés rögzítése beszegezőléccel, a szárny ütközésnél bemart gumitömítés elhelyezése, és a megmaradó szárnyak pászítása. A szárnyak vasalatainak zöme, így különösen a vaskos fordítók, gombok, ütközők megőrzendők. A hiányok szükség szerinti pótlása, cseréje, az eredeti minta utáni gyártást kell, hogy jelentse.

A modern külső és belső ajtók ugyan nem képviselnek műemléki értéket, de cseréjüket csak akkor javasoljuk, ha a modern szerkezet külleme azt indokolja (pl. pince előtér ajtaja).

A padló alatt esetlegesen fennmaradt jelenségek (osztófalak, kályha helyek) megfigyelése a kivitelezés alatt szükséges.